

RAQOBAT SHAROITIDA KICHIK BIZNES FAOLIYATINI RIVOJLANISH JARAYONLARINING OB'YEKTIV ZARURLIGI VA MAZMUNI

Xushvaqova Durdona Islom qizi

ISFT Instituti "Iqtisodiyot va kompyuter injiniring"

kafedrası katta o'qituvchisi

E-mail: durdonaxushvaqova0@gmail.com

Jahon amaliyotida milliy iqtisodiyotning barqaror rivojlanishida tadbirkorlik sohalari, jumladan, kichik biznes faoliyati muhim o'rin egallab, iqtisodiy hamda ijtimoiy muammolarni hal etishda yetakchi rol o'ynaydi. Xalqaro valyuta jamg'armasining hisobotiga ko'ra, "Bugungi kunda dunyoda 90,0 foiz korxonalar kichik va o'rta biznesga tegishli bo'lib, ular jahonning 63,0 foiz aholisini ish bilan ta'minlamoqda. Yevropa Ittifoqi miqyosida kichik va o'rta biznesning nomoliyaviy korxonalardagi umumiy salmog'i 99,8 foizni tashkil etgani holda, ishchi kuchini uchdan ikki qismini ish bilan ta'minlamoqda.

Bozor munosabatlari sharoitida rivojlanishning asosiy sharti ko'p ukladli iqtisodiyotni va raqobatlashish muhitini shakllantirishning huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy shart-sharoitlarini vujudga keltirish va ulardan maqsadli foydalanishdan iborat. Hozirgi davrda mamlakatimizning bozor iqtisodiyoti munosabatlari sharoitida yangilanishi hamda barqaror taraqqiyot yo'lidan izchil harakat qilishini ta'minlash borasidagi eng muhim va ustuvor masalalardan biri kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish asosida tijorat faoliyatini yo'lga qo'yish hisoblanadi. Iqtisodiyotni tarkibiy o'zgartirish va diversifikatsiya qilish jarayonlari borasidagi islohot va yangilanishlar yo'nalishi, ishlab chiqarishni muntazam yangilab, modernizatsiya qilib borish zarurati bor imkoniyatlar va resurslardan samarali foydalanish lozimligini taqozo etmoqda. Shuning uchun ham O'zbekistonda bozor islohotlarining hozirgi bosqichi iqtisodiyotni yanada erkinlashtirish jarayoni bo'lib, unda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish ustuvor vazifalardan biri hisoblanadi.

Respublika fuqorolarining tadbirkorlik qobiliyatini rivojlantirish, insonning mustaqil xo‘jalik yuritish tashabbuskorligidan samarali foydalanishga imkon beruvchi iqtisodiy mehanizmni yaratish, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning iqtisodiy o‘sishi, raqobatbardoshlik va uni jamiyat gullab-yashnashiga olib keluvchi yagona kuch sifatida tan olish ko‘proq ahamiyatga ega. Haqiqatan ham, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi aholining ijtimoiy-iqtisodiy muammolarni tezkorlik bilan hal qilib berishda g‘oyat muhim ahamiyatga ega ekanligini qayd qilish lozim. Hozirgi paytga kelib, dunyo aholisidan mehnatga yaroqli qismining qariyb 50 % kichik biznes sohasida band bo‘lib, turli tarmoqlarda ishlab chiqarilayotgan mahsulotlar hajmining milliy mahsulotdagi hissasi 33 %dan 66 % gacha, yalpi ichki mahsulotdagi hissasi esa 50 %dan 68 % gacha yetdi.

2024 yil 1 yanvar holatiga faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalar (fermer va dehqon xo‘jaliklarisiz) soni jami 417 080 tani, shundan yangi tashkil etilganlari 86 030 tani tashkil etdi. 2024 yilning 1 yanvar holatiga ko‘ra hududlar bo‘yicha faoliyat yuritayotgan kichik korxona va mikrofirmalarning eng ko‘pi Toshkent shahrida 87 458 tani yoki jamiga nisbatan 21,0 % ni, Toshkent viloyatida 38 953 tani yoki jamiga nisbatan 9,3 % ni va Samarqand viloyatida 37 398 tani yoki 9,0 % ni tashkil etdi .

Kichik biznesni rivojlantirish orqali aholi bandlik darajasini oshirish muammosi ham hal etib boriladi. Tadbirkorlar o‘z daromadlarini oshirish bilan birga mahalliy aholining turmush darajasini oshirishga ko‘maklashadi. Bugungi kunda respublikada yaratilayotgan yangi ish o‘rinlarining 80-85 foizi kichik biznes hissasiga to‘g‘ri kelishi, bu sohaning iqtisodiyotda nechog‘lik ahamiyatga ega ekanligidan dalolat beradi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishdagi yana bir muhim masala uning yalpi ichki mahsulot (YaIM) hajmidagi ulushini oshirishdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida aholi turmush darajasini oshirish, bandlikni ta‘minlashdagi asosiy omillardan biri kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIMdagi ulushi oshib borishi bilan izohlanadi. Respublika bo‘yicha kichik biznesning YaIM

hajmidagi ulushi yillar davomida barqaror sur'atlarda o'sib bormoqda, 2023 yil yakunida bu ko'rsatkich 51,2 foizni tashkil etdi. Respublikada barqaror rivojlanishga asosan kichik biznes sohasini rag'batlantirish bo'yicha hukumatimiz tomonidan amalga oshirilgan chora-tadbirlar, ularning davlat tomonidan qo'llab-quvvatlanishi, qulay makroiqtisodiy muhit shakllanganligi sabab bo'ldi. 2023 yilda respublikada ishlab chiqarilgan yalpi ichki mahsulotning nominal qiymati 1066,6 mlrd. so'mda baholandi va uning o'sish sur'atlari 2022 yildagiga nisbatan 6,0 foizni, aholi jon boshiga YaIMning o'sishi 3,8 foizni tashkil etdi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2000 yilda YaIMning qariyb 31,0 foizi iqtisodiyotning faol rivojlanib borayotgan ushbu sektori ulushiga to'g'ri kelgan bo'lsa, 2010 yilda bu ko'rsatkich 52,5 foizni tashkil etdi. 2024 yilda esa mazkur sohaning YaIMdagi ulushini 55,0 foizga yetkazish ko'zda tutilgan. Demak, kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning YaIM tarkibida ulushi jadal sur'atlar bilan ko'payib borishi mamlakatimiz iqtisodiyotini rivojlantirishda uning roli keskin oshayotganidan dalolat beradi.

Aholi bandligi tarkibida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning ulushi 2010 yilda 74,3 foizni tashkil etgan bo'lsa, 2020 yilga kelib, 85,6 foizga teng bo'ldi. 2020 yilda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish hisobidan 400 mingga yaqin yangi ish o'rinlari tashkil etildi. Bu jami yaratilgan yangi ish o'rinlarining 55,0 foizini tashkil etib, 2019 yildagiga qaraganda 12,0 foiz ko'p. Ushbu sektordagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar soni ham muntazam oshib bormoqda. 2010 yilda har ming aholiga to'g'ri keladigan kichik biznes va xususiy tadbirkorlar soni 15,1 tani tashkil etgan bo'lsa, 2020 yilga kelib, 23,5 taga to'g'ri kelmoqda.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlaridan biri ekan, sohadagi xo'jalik yurituvchi sub'ektlar faoliyatini tashkil etish quyidagi tamoyillarga asoslanishi maqsadga muvofiq:

hududlarning demografik, tabiiy-iqtisodiy shart-sharoitlarini chuqur o'rganib, ularga mos keluvchi tuzilmalarni tashkil etish hisobiga samarali bandlikni ta'minlash;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlik muntazam va davomli faoliyat ko'rsatishining asosiy sharti – faoliyatni hududlarda bozor infratuzilmasi tashkil etilishning ichki imkoniyatlaridan kelib chiqib yo'lga qo'yish;

qishloq joylarda sanoat korxonalarini joylashtirishda hududiy xom-ashyo resurslarini, mehnat va tabiiy resurslarni hisobga olish;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni xizmat ko'rsatish va servis shaklida ham rivojlantirish;

aholi daromadlarini kichik biznesni rivojlantirish hisobiga oshirish;

kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni oilaviy biznes shaklida rivojlantirish; mahalliy xomashyodan yakuniy mahsulot ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish sub'ektlari salmog'ini oshirish.

Foydalangan adabiyotlar ruxxati

1. Abdullaev Yo. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari, 100 savolga - 100 javob. –T.: Mehnat. 2002. – 157 b.
2. Abdullaev Yo. Kichik biznes va tadbirkorlik asoslari. – T.: Mehnat, 2010. – 349 b.
3. Abdullaev A.M., Xodiev B.Yu., Ishnazarov A.I. Ekonometrika. – T.: Fan va texnologiya, 2007. – 612 s.
4. Abdullaev A., Abduraxmanov O., Zokirova N. Prognozirovaniye i modelirovaniye natsionalnoy ekonomiki. –T.: Fan va texnologiya, 2007. – 575 s.

ITALY

EPS 10